

І. М. Квеляшвілі, доктор наук державного управління, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

Є. О. Граник, аспірант кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИКА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються проблемні аспекти діяльності національних товаровиробників в умовах воєнного часу, наведено низку недоліків у впровадженні заходів державного регулювання. Зокрема, авторами зазначено логістичні проблеми у сферах аграрного виробництва та харчової промисловості, що негативно позначаються на стані продовольчої безпеки держави, вимушена релаксація виробництва, що потребує ресурсної бази для поновлення та розвитку. Наголошено, що з початком повномасштабних військових дій ці проблеми поглибилися та вимагають негайного вирішення через розробку та реалізацію системних і дієвих заходів, що сприяють досягненню економічного та соціального ефекту. Авторами визначено актуальні завдання з реалізації державної політики розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів та наведено недоліки заходів державного регулювання у сфері виробництва та обігу продовольчих товарів, які мають ймовірність прояву у перспективі. Запропоновано більш широко застосовувати можливості публічно-приватного партнерства та залучати до вирішення продовольчих проблем аграрні підприємства та представників малого і середнього бізнесу. З урахуванням проблематики взаємодії між національним товаровиробником і великими торговельними мережами авторами наведено приклади нормативного врегулювання подібних проблем в країнах-членах Європейського Союзу та імплементації заходів, що впроваджуються країнами-членами ЄС задля виявлення та обмеження недобросовісних торговельних практик. Підкреслено, що захист та заходи підтримки національних товаровиробників є важливим складником державної політики та предметом уваги уряду кожної країни та мати системний характер. Також, авторами запропоновано напрями удосконалення національного законодавства й врегулювання на державному рівні проблем захисту національного товаровиробника продовольчих товарів та посилення його конкурентоздатності на європейському ринку. Запропоновано шляхи удосконалення державної політики щодо підтримки товаровиробників та національного продукту на засадах публічно-приватного партнерства з урахуванням євроінтеграційних намірів України. Одним з кроків до розв'язання назрілих проблем може розглядатись затвердження Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та Операційного плану заходів з реалізації Стратегії.

Ключові слова: державне регулювання, продовольча безпека, публічно-приватне партнерство, державна політика, інноваційна діяльність національних виробників, стратегія продовольчої безпеки.

I. M. Kveliashvili, Ye. O. Hranyk. Problem aspects of state regulation and support of the national product manufacturer in the context of ensuring food security of Ukraine

The article analyzes the problematic aspects of the activity of national commodity producers in wartime conditions, and lists a number of shortcomings in the implementation of state regulatory measures. In particular, the authors pointed out logistical problems in the spheres of agricultural production and food industry, which negatively affect the state of food security of the state, forced relaxation of production, which requires a resource base for renewal and development. It was emphasized that with the beginning of full-scale military operations, these problems deepened and require an immediate solution through the development and implementation of systematic and effective measures that contribute to the achievement of an economic and social effect. The authors identified the actual tasks for the implementation of the state policy for the development of the domestic market of consumer goods and indicated the shortcomings of state regulatory measures in the field of production and circulation of food products, which are likely to manifest in the future. It is proposed to more widely apply the possibilities of public-private partnership and involve agricultural enterprises and representatives of small and medium-sized businesses in solving food problems. Taking into account the problems of interaction between the national product producer and large trade networks, the authors provide examples of the regulatory settlement of similar problems in the member states of the European Union and the implementation of measures implemented by the member states of the EU in order to identify and limit unfair trade practices. It is emphasized that the protection and support measures of national producers are an important component of state policy and the subject of attention of the government of each country and have a systemic nature. Also, the authors suggested directions for improving national legislation and solving problems at the state level of protecting the national producer of food products and strengthening its competitiveness on the European market. Ways of improving the state policy regarding the support of commodity producers and the national product on the basis of public-private partnership, taking into account the European integration intentions of Ukraine, are proposed. One of the steps to solving the pending problems can be considered the approval of the Food Security Strategy of Ukraine for the period until 2027 and the Operational Plan of measures for the implementation of the Strategy.

Key words: state regulation, food safety, public-private partnership, state policy, innovative activity of national producers, food safety strategy.

© I. М. Квеляшвілі, Є. О. Граник, 2024

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення, економічні та політичні проблеми суттєво вплинули на стан економіки держави, особливо зазнали проблем національні виробники. Але не дивлячись на сталі випробування їх діяльність відіграє потужну роль в підтримці та розвитку економіки країни, їх зусилля спрямовані на подальший розвиток з урахуванням вимог і потреб споживачів. Для забезпечення ефективної роботи підприємств вбачається вкрай важливим запровадження публічних заходів державної підтримки, які дозволять орієнтуватися та задовольняти потреби ринку, допомагати успішно конкурувати вітчизняним виробникам, не тільки в межах України, а і за її межами.

Аналіз ринку харчової промисловості, який склався в Україні з початком повномасштабного вторгнення надає підстав діяти висновку, що деякі виробники обирають пріоритетом експорт продукції до країн ЄС здебільшого таких як, Польща, Угорщина, Словаччина, Литва, Латвія та інші. Натомість, істотне зменшення кваліфікованих фахівців, у зв'язку із високим рівнем міграції, підвищення цін на енергоносії, не прозоре податкове навантаження не дає змоги малим вітчизняним виробникам виходити на вищий рівень та конкурувати із закордонними аналогами харчових продуктів на ринках Європи. Це можливо розглядати слідством того, що на внутрішньому ринку країни зросло домінування власних торгових марок великих виробників та власників торговельних мереж, суттєвого збільшення їх власного імпорту продовольчих товарів для реалізації на внутрішньому ринку. Тому вбачається за необхідне помірковане вироблення державної політики підтримки та розвитку національного товаровиробника, врегулювання законодавчих норм та впровадження найбільш ефективних механізмів їх розвитку та підтримки, у тому числі із запровадженням актуальних інноваційних рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню теми державної підтримки національних товаровиробників присвячено праці вітчизняних науковців І. Лазебна, В. Хрустальова, І. Грищенко, Т. Ковтун, О. Трут, М. Соколов, І. Пономаренко, Н. Попадинець, І. Віннікова, О. Колядук та інші. Автори досліджували тематику щодо продуктової безпеки та конкуренції на внутрішньому ринку України. На часі є потреба у дослідженні та ініціюванні наукових підходів до вирішення проблемних питань, пов'язаних із державною підтримкою національних товаровиробників продовольчої галузі, вивченню проблемних аспектів їх діяльності, можливості входження до внутрішнього ринку із мінімізацією перешкод та перспективи інтеграції у зовнішні ринки. Актуальними напрямками є розробка ініціатив щодо збільшення обсягів та номенклатури продуктів харчування, виготовлених в Україні для внутрішнього споживання та їх експорту на ринки ЄС та світу. Важливою умовою для досягнення економічного та соціального ефекту є врахування умов, в яких на даному етапі функціонують національні товаровиробники.

Метою статті є висвітлення проблемних аспектів державного управління у сфері підтримки національних товаровиробників та визначення шляхів удосконалення державної політики у сфері підтримки товаровиробників та національного продукту на засадах публічно-приватного партнерства з урахуванням євроінтеграційних намірів України.

Виклад основного матеріалу. З початком повномасштабного російського вторгнення український ринок продовольчих товарів, їх виробники змушені шукати дієві механізми щодо розвитку та функціонального удосконалення. Міграційні процеси, скорочення населення та неможливість ведення господарської діяльності на окупованих територіях позбавляють Україну у воєнний період привабливості для налагодження власного виробництва та отримання достатніх іноземних інвестицій. Але існує й інша реальність – виробники продовольчих товарів знайшли змогу та ресурси відновитись, здійснили релокацію та/або стабілізували виробництво і відновили свою діяльність.

Внаслідок вимушеної внутрішньої міграції національні виробники зіткнулися із значною внутрішньою конкуренцією за вподобання українського споживача. Великі національні та локальні ритейлери, впроваджують у концепт розвитку збільшення власного імпорту та просування власних торгових марок. Натомість вростають ризики обмеження можливостей реалізації власної продукції менш масштабними національними виробниками. Можна припустити, що відбувається повзуча монополізація великими торговими мережами споживчого ринку, що об'єктивно впливає на рівень розвитку середніх та малих національних виробників, які утримують робочі місця, створюють додану вартість, сплачують податки та є важливим елементом підтримки економіки країни. Ситуація, що склалася та поширюється, потребує державного втручання щодо підтримки функціонування малих та невеликих підприємств-виробників.

Доречно зазначає І. Лазебна, що під час створення умов для ефективної діяльності всіх суб'єктів ринку споживчих товарів пріоритет повинен віддаватися забезпеченню гармонійних відносин у системі «населення – посередницькі підприємства – виробники – влада» [1].

У 2023 році «Центром соціально-економічних досліджень – Кейс Україна» в рамках Програми «Конкурентоспроможна економіка України» підготовлений аналітичний огляд у якому наведено стандартний перелік недоліків у впровадженні заходів державного регулювання, які можуть мати різні прояви: [2]

– регуляторне захоплення: проявляється у формі впливу на органи державного регулювання інтересів регульованих фірм, що призводить до слабкого або неефективного регулювання, викривлення застосування правил

на користь окремих гравців, які через свій зв'язок з органами державного регулювання опиняються у привілейованому становищі і використовують це для знищення конкурентів руками держави;

- лобіювання великими трейдерами, виробниками власних інтересів;
- брак ресурсів: регулюючим органам може не вистачати ресурсів у тому числі людських для ефективного забезпечення дотримання правил та установлених норм;
- непередбачені наслідки, такі як зниження конкуренції, інфляція, підвищення цін для споживачів;
- проблеми впровадження: складнощі у запровадженні норм та правил або забезпеченні їх виконання, наприклад, обтяжливі процедури у галузі роздрібної торгівлі продуктами харчування;
- відсутність повної інформації про стан справ у сфері торгівлі: уряд не повною мірою може володіти інформацією про діяльність підприємств у сфері роздрібної торгівлі продуктами харчування, що ускладнює виявлення та регулювання недобросовісних торговельних практик;
- має місце політичний вплив, який відіграє певну роль державного регулювання, що призводить до прийняття нормативних актів, які об'єктивно мають перевагу на користь окремим групам за рахунок інших.

Авторами статті «Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів» сформульовані актуальні завдання реалізації державної політики розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів: [3]

- удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням чинних положень ЄС;
- удосконалення форм і методів державної підтримки інвестування і фінансування інновацій національного товаровиробництва;
- впровадження пільгових умов оподаткування інноваційної діяльності національних виробників;
- організаційне забезпечення механізму економічного потенціалу внутрішнього ринку;
- створення сприятливих передумов для поліпшення інвестиційного клімату;
- маркетингове забезпечення внутрішнього ринку споживчих товарів та зворотній зв'язок із споживачами;
- мінімізація імпортозалежності у продовольчій сфері;
- підтримка ресурсів та удосконалення форм енергоефективності та енергозбереження виробництва.

За останні десятиліття низка країн світу ухвалила законодавчі обмеження так званих недобросовісних торговельних практик у ланцюгах постачання продукції харчової промисловості, а також між підприємствами роздрібної торгівлі та їхніми постачальниками. Визнано, що основним критерієм результату є потреби та задоволення споживачів. За умови імплементації заходів, що впроваджуються країнами-членами ЄС задля виявлення та обмеження недобросовісних торговельних практик, Україна отримає позитивні результати, у тому числі й за умови приєднання до обмежень, навіть у разі, якщо їх буде змінено чи скасовано.

В країнах Європейського Союзу, де захист та підтримка власних товаровиробників є важливою складовою державної політики, національний бренд – це значущий критерій для просування як на території Співтовариства, так і за його межами. Технологічна модернізація виробництва відкриває нові можливості презентувати на зовнішньому ринку зацікавленим торговим мережам оновлений за сучасними стандартами продукт.

Статус України, як кандидата на вступ до ЄС, потребує кроків до приєднання та застосування директив, які впроваджено та діють для країн-членів ЄС. Це стосується й питань регулювання діяльності виробників і конкурентного середовища в країні за умовами і нормами, що визнаються в країнах-членах співтовариства, а також реагування на результати впроваджених заходів.

У країнах-членах ЄС проблема несправедливої торгової практики у відношеннях з виробниками продуктів харчування не є новою але відноситься до сфер, яка знаходиться у колі уваги наднаціональних органів співтовариства. Результатом довготривалого процесу врегулювання відносин між усіма стейкхолдерами у 2019 році набула чинності Директива (ЄС) 2019/633 від 17.04.2019 року «Про недобросовісну торговельну практику у відносинах між підприємствами в ланцюзі постачання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів». Директива впроваджена на просторі ЄС, як єдина для застосування модель правового захисту від недобросовісної торгової конкуренції, включає мінімально закріплені стандарти критеріїв, які направлені на захист виробників. Положення документу передбачає імплементацію положень Директиви у національне законодавство країн-членів ЄС і, що важливо, дозволяє за потреби та з урахуванням внутрішньої політики держави-члена розширити умови, які посилюють та збільшують перелік встановлених Директивою норм. Залишається обов'язковим збереження й захист товаровиробників на рівні, який не менший, ніж передбачений Директивою ЄС. Важливо відмітити, що за положеннями Директиви забезпечується диференційований захист малих та незначних постачальників від потужних покупців та операторів за рівнем товарообігу. Захист охоплює фермерів та їхні об'єднання, організації виробників і дистриб'юторів з оборотом нижче, але не більше ніж 350 млн. євро. [7]

Для підтримки трейдерів та національного виробника в Україні доцільним є позитивний досвід практичних заходів, що напрацьований в країнах-членах ЄС. Як приклад, у Польщі з 2000 року функціонує Польське агентство розвитку підприємництва. Агентство бере участь у реалізації національних та міжнародних програм, які фінансуються з відповідних фондів ЄС, державного бюджету країн, довгострокових програм Європейської Комісії. Агентство працює в кількох стратегічних напрямках: навчання і розвиток підприємницьких навичок за

допомогою онлайн-курсів, допомога державним органам створювати інноваційні політики, просування інноваційних рішень в державному секторі, підтримка інноваційної діяльності підприємств. Щорічно Агентство організовує конкурс «Польський продукт майбутнього», на якому презентовано понад 1200 проєктів. Також агентство проводить періодичні зустрічі в межах «Клубу інноваційних підприємств», ініціює створення національної мережі послуг для малого та середнього бізнесу, національних інноваційних центрів та консультаційних центрів. Діяльність таких центрів передбачає надання консультаційних, інформаційних, навчальних та фінансових послуг безкоштовно або за пільговими тарифами.

Рекомендації, які наведені в дослідженні «Аналітичний огляд «Міжнародний досвід застосування регуляцій у відносинах виробників харчової продукції та торгових мереж» доводять, що в Україні існують передумови для виникнення коливань ринку. За цих умов вважається доцільним застосування регуляторних обмежень недобросовісної торговельної практики у сфері роздрібною торгівлі продовольчими товарами. Аналіз стану проблем внутрішнього ринку та конкурентного середовища встановлює залежність від існуючих чинників: [2]

1. Наявна концентрація ринку є ризиком зловживання ринковою владою, зокрема через підтвержені випадки недобросовісних торговельних практик.

2. Можливості вирішити проблему ринкової влади через збільшення конкуренції, у разі їх відсутності передбачити заохочення провідних гравців ринку до добровільного колективного самообмеження недобросовісних торговельних практик.

4. Наявність спроможності держави обмежити ринкову владу або зловживання нею через запровадження антимонопольних заходів.

5. Спроможність держави забезпечити загальнообов'язкове, ефективне та справедливе впровадження регуляторних обмежень стосовно недобросовісних торговельних практик, як то виявлення фактів порушення, притягнення до відповідальності, впровадження судової практики тощо.

6. Ймовірний ризик подальшого знецінення і унеможливлення для умов добросовісної конкуренції через зловживання представниками контролюючих і правоохоронних органів регуляторними заходами, відсутність реагування на зловживання окремих трейдерів, які пов'язані з такими органами в країні; лобювання регуляцій, що унеможливають ведення бізнесу та добросовісну конкуренцію.

Слід відмітити, що у воєнний період Уряд країни не залишає проблему національної продуктової безпеки поза увагою. Національний інститут стратегічних досліджень у 2023 році узагальнив заходи, які застосовувалися для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників у період дії воєнного стану та визнано, що орієнтиром ключових напрямів уваги держави є збереження ефективності ланцюга «виробництво – переробка – зберігання – постачання населенню продуктів харчування». [8]

Існує ряд підстав стверджувати, що популяризація національного продукту в Україні вийде на новий рівень. Так, спираючись на іноземний досвід у лютому 2020 року Міністерством цифрової трансформації України спільно з Офісом з розвитку підприємництва та експорту, реалізувало масштабний національний проєкт із розвитку підприємництва та експорту «Дія.Бізнес». «Дія.Бізнес» — це суббренд екосистеми Дії, який відповідає за розвиток та підтримку українського підприємництва на внутрішньому та зовнішніх ринках [4]. Ресурс надає можливість малому та середньому бізнесу отримувати онлайн-консультації та навчання, допомагає приймати участь у грантових конкурсах, консультує та координує національний бізнес з питань експорту. Одним з напрямів філософії цього проєкту визначено захист українського підприємця, спостереження за бізнес-кліматом та регуляторним середовищем.

Кроком до реалізації проблематики є анонсована Президентом України у лютому 2024 року розробка державної програми кешбеку «Купуй українське», за якою українці зможуть отримувати компенсацію частини оплати товарів і послуг, вироблених в Україні. За прогнозами Міністерства економіки України, за рахунок таких інновацій ВВП повинно зрости на 1%, що є суттєво з огляду на підвищення обороноздатності країни. [5]

У висновках Аналітичного огляду [2] зазначається, що в Україні існує наявність чи відсутність ринкової влади торговельних мереж, достатня для вжиття заходів щодо протидії недобросовісних торговельних практик і потребує втручання Антимонопольного комітету України. Будь-які заходи державного регулювання потребують ефективно працюючої правоохоронної та судової систем та в цілому принципу верховенства права. Відповідні проблеми існують і в країнах-членах ЄС, але зазвичай вони не основні, тому що верховенство права є одним з найважливіших критеріїв вступу до Європейського Союзу. В Україні все ще залишається дискретний підхід до впровадження заходів регулювання державою проблем ефективного тандему національний виробник – трейдер, у тому числі через високий рівень корупції в органах державної влади, що порушує принцип верховенства права і створює «інституційні пастки», які важко долати.

Серед пріоритетів та завдань державного регулювання конкурентного процесу внутрішнього ринку на короткострокову та середньострокову перспективу в умовах війни Н. Попадинець визначає, як дієві: надання цільової фінансової допомоги працівникам, які втратили роботу/унеможливлення роботи підприємства через

війну; допомога з насіннєвим матеріалом для малих фермерів та домогосподарств; звільнення від сплати або надання відстрочки зі сплати податків на період військових дій; запровадження комплексу заходів фінансового характеру з підтримки малого бізнесу та підприємців; обмеження експорту соціально важливих товарів; введення тимчасового державного регулювання цін на соціально важливі товари. Для підтримки національних виробників автор пропонує розробку пакету антикризових заходів, що запроваджуються для соціальної підтримки населення та підтримки бізнесу, підвищення ефективності державного управління, збільшення фінансування наукових досліджень з орієнтацією на інновації спрямовані на відбудову держави. [6]

За цих умов існує потреба диверсифікації заходів державного регулювання підтримки малого та середнього бізнесу, задіяного у виробництві національного продукту. Зокрема це можливо через законодавчо встановлення пільг та заохочення розвитку підприємництва та власного виробництва, обов'язкова увага повинна бути направлена на регіони, що потребують відновлення. Належним інструментом реалізації проблеми підтримки та розвитку національного товаровиробника вбачається впровадження форм публічно-приватного партнерства через сприяння та підтримку малого та середнього бізнесу в інноваційних проєктах, модернізації не лише технологічної але й управлінської, розробка новітніх та альтернативних діючим логістичних схем, які можуть стати потенційним шляхом для виходу з тіні національного товаровиробника та його конкурентна спроможність на внутрішньому й зовнішньому споживчих ринках. Кроком до позитивних змін мають бути успішні дії з виконання Операційного плану заходів з реалізації Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 684-р «Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації». Стратегію розроблено з метою реалізації Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392, та на виконання Указу Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». [9] Опис проблем та аналіз стану продовольчої безпеки як складової національної безпеки в умовах війни підтверджує актуальність сфери, предмет уваги, та необхідність вжиття заходів щодо їх подолання.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок. З урахуванням наведеного, можемо дійти висновку, що за несприятливих економічних умов та формалізованого підходу на сучасному етапі до процесів регулювання внутрішнього ринку продовольчих товарів, з урахуванням підтримки та зацікавленості держави у розвитку національного товаровиробника, обмеженість актуальних та ефективних проєктів у сфері публічно-приватного партнерства у визначеній галузі, український товаровиробник продовольчих товарів має невизначені перспективи імплементації до торгових мереж. Це стосується невизначеності у питаннях конкурентних умов та ознак монополізації внутрішнього ринку країни великими національними та локальними ритейлерами. Досвід ЄС, закріплений Директивою (ЄС) 2019/633 від 17.04.2019 року «Про недобросовісну торговельну практику у відносинах між підприємствами в ланцюзі постачання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів» [7], має бути визнаний та закріплений стратегію розвитку й підтримки товаровиробників України на законодавчому рівні, що має перспектива виконання Операційного плану заходів з реалізації Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року. Державно-управлінський аспект потребує конкретизації та дієвої направленості на підтримку національного бізнесу та споживчого патріотизму громадян. Чітка державна політика у сфері забезпечення продовольчої безпеки, підтримки національного товаровиробника має допомогти підприємствам адаптуватися до нових умов, оперативно реагувати на зміни та ефективно використовувати задекларовані державою форми підтримки. Взаємодія з державними інституціями та прийняття обґрунтованих рішень мають сприяти тому, що українські підприємства-виробники, малий і середній бізнес, зміцнюють економічну стійкість країни, здатність протистояти викликам часу та на перспективу «просування на зовнішньому ринку – виробництво «власних марок» продукції для глобальних торговельних мереж та виробників продуктів харчування» [9]. Через забезпечення підтримки бізнесу влада країни формує оптимістичний концепт відновлення та розвитку української економіки в післявоєнні часи.

Список використаних джерел:

1. Лазебна І.В. Аналіз стану та захист економічної конкуренції у споживчому секторі економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2016. Випуск № 14. С. 181–187. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/37>.
2. Черкашин В., Дубровський В., Гетман О. Аналітичний огляд: Міжнародний досвід застосування регуляцій у відносинах виробників харчової продукції та торговельних мереж CASE. Ukraine, 2023. 19 с. URL: https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2023/04/CASE_food_final.pdf
3. Попадинець Н. М., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Данило С. І., Журавель Ю. В. Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. *Регіональна економіка*. 2020. № 2 (96). С. 131–143.
4. Портал: Дія.Бізнес Про національний проєкт – Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/about>

5. Володимир Зеленський (2024) Президент України: Розробляється програма українського кешбеку «Купуй українське». Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-rozroblyayetsya-programa-ukrayinskogo-kes-89329>

6. Попадинець Н. Регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів: продовольча безпека в умовах війни. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (01–02 червня 2022 р.). Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2022. С. 37–40

7. Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/633/oj>

8. Жураківська Л. А. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектора України в умовах воєнного стану. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/az_agrarnyi-sector-0112023.pdf.

9. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>

References:

1. Lazebna I.V. (2016) Analiz stanu ta zakhyst ekonomichnoi konkurentsii u spozhyvchomu sektori ekonomiky Ukrainy [Analysis of the state and protection of economic competition in the consumer sector of Ukraine's economy.], journal *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. ["Global and national economic issues"]. Vol. 14, pp. 181–187. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/37>. Mykolaiv [Ukraine]

2. Cherkashin V., Dubrovskiy V., Hetman O. (2023) Analitychyi ohliad: Mizhnarodnyi dosvid zastosuvannya rehuliatcii u vidnosynakh vyrobnykiv kharchovoi produktsii ta torhivnykh merezh. [Analytical review: International experience in the application of regulations in the relations between food producers and retail chains.]. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/analitychyi-oglyad-mizhnarodnyj-dosvid-zastosuvannya-regulyatsij-u-vidnosynah-vyrobnykiv-harchovoyi-produktsiyi-ta-torgovelykh-merezh> [Ukraine]

3. Popadynets N.M., Irtyshcheva I.O., Kramarenko I.S., Danylo S.I., Zhuravel Yu.V. (2020) Strategichni oriyentiry derzhavno rehuliuвання rozvytku vnutrishnoho rynku spozhyvchykh tovariv. [Strategic guidelines for state regulation of the development of the domestic market for consumer goods.], journal *Rehionalna ekonomika*. [Regional economy]. vol. 2 (96). pp. 131–143. [Ukraine]

4. Diia.Business Portal (2024) Pro natsionalnyi proekt Diia.Biznes. [On the national project Diia.Business] URL: <https://business.diia.gov.ua/about-project>. [Ukraine]

5. Official Internet Representation (2024) Volodymyr Zelenskyi Prezydent Ukrainy: Rozroblyayetsia prohrama ukrainskoho keshbeku «Kupuy ukrainske». [President of Ukraine: A program for ukrainian cashback "Buy Ukrainian" is being developed.]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-rozroblyayetsya-programa-ukrayinskogo-kes-89329> [Ukraine]

6. Popadynets N. (2022), “Rehuluvannya rozvytku vnutrishnoho rynku spozhyvchykh tovariv: prodovolcha bezpeka v umovakh viyny” [“Regulation of the development of the domestic market for consumer goods: food security in wartime conditions.”], materials of the VIII International Scientific and Practical conf. *Formuvannya mekhanizmu zmitsnennia konkurentnykh pozytsii natsionalnykh ekonomichnykh system u hlobalnomu, rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh: materialy VIII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (01–02 chervnia 2022 r.)* [Formation of the mechanism for strengthening the competitive positions of national economic systems in global, regional and local dimensions: (June 01-02, 2022)]. FOP Palyanytsia V.A., Ternopil. P. 37–40. [Ukraine]

7. Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/633/oj> [in English]

8. Zhurakovska L. A. (2023). Kliuchovi polityky ta zakhody dlia pidtrymky ahrarynoho sektora Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. [Key policies and measures to support the agricultural sector of Ukraine under martial law.] URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-11/az_agrarnyi-sector-0112023.pdf. [Ukraine]

9. KМУ (2024) Pro skhvalennya stratehii prodovolchoyi bezpeky Ukrainy na period do 2027 roku ta zatverdzhennya operatsiynoho planu zakhodiv z yiyi realizatsiyi. [On the approval of the food security strategy of Ukraine for the period until 2027 and the approval of the operational action plan for its implementation], the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 23, 2024 No. № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>. [Ukraine]